

İMZASIZ BİR RAPOR: II. MEŞRUTİYET'İN İLK YILLARINDA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN İÇ SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Kurtuluş DEMİRKOL*

ÖZ

II. Meşrutiyet Dönemi'nin başlarında, Osmanlı İmparatorluğu'nun iç sorunlarına ve çözüm önerilerine dair dönemin bakış açısına örnek teşkil eden bir raporun ilgili literatüre kazandırılması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışmada, Dâhiliye Nezareti tarafından hazırlanan ve İmparatorluğun başlıca iç sorunlarının tespit ve çözümünü içeren isimsiz rapor transkribe edildikten sonra sadeleştirilerek verilmiştir. Rapora göre dönemin en büyük iç sorunu emniyet, güvenlik ve asayiş meselesidir. Bunun dışında başlıca sorunlar idari teşkilatın yetersizliği, İmparatorluğun muhtelif etnik ve dini grupları arasındaki ayrılıkçı duygular, bayındırlık, toprak dağılımındaki adaletsizlik, tefecilik, adalet ve eğitim sistemidir. Başlıca çözüm önerisi hükümetler üstü sabit ve istikrarlı bir programın hazırlanıp yürürlüğe konulmasıdır. Bununla birlikte jandarma sayısı artırılmalı, yeni bir toprak sayımı yapılarak topraklar bedelsiz olarak topraksız halka dağıtılmalı, gayrimüslim unsurlar devlet hizmetine daha çok alınmalı, Ziraat Bankasının resmi işlemleri kolaylaştırılarak herkesin krediye ulaşması sağlanmalıdır. Adliye teşkilatı tamamlanmalı ve eğitim tüm İmparatorluk geneline yayılmalıdır. Vilayet ve nahiye kanunları yürürlüğe konulmalı ve İmparatorluğun yol ağı tamamlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: İç siyaset, emniyet ve güvenlik, jandarma, bayındırlık, adalet ve eğitim

AN UNSIGNED REPORT: THE INTERNAL PROBLEMS OF THE OTTOMAN EMPIRE IN THE FIRST YEARS OF THE SECOND CONSTITUTIONAL MONARCHY AND SUGGESTIONS FOR SOLUTIONS

ABSTRACT

The aim of this study is to present the internal issues and proposed solutions of the Ottoman Empire at the beginning of the Second Constitutional Period from the perspective of the era. In the study, the anonymous report prepared by the Ministry of Interior Affairs, which includes the identification and resolution of all internal issues of the Empire, is transcribed and then presented in a simplified form. According to the report, the most significant internal issue of the era was the issue of public safety, security and public order. Apart from this, the main problems were the inadequacy of the administrative organization, separatist sentiments among various ethnic and religious groups within the Empire, public welfare, injustice in land distribution, usury, the state of justice and education systems. The main solution proposal is the preparation and implementation of a stable and comprehensive intergovernmental programme to be put in place. In addition, the number of gendarmerie personnel should be increased and a new land survey should be conducted. Lands should be distributed free of charge to the landless people, non-Muslim elements should be recruited more into government service. The official procedures of the Ziraat Bank should be facilitated and everyone should have access to credit. The judiciary organisation should be completed and education should be extended throughout the entire Empire. Provincial and district laws should be enacted and the Empire's road network must be completed.

Keywords: Domestic politics, public security and safety, gendarmerie, public welfare, justice and education

---

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 18.10.2023; Yayına Kabul Tarihi: 07.11.2023

* Doç.Dr. Gebze Teknik Üniversitesi, e-mail: kurtulusdemirkol@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5936-7374

Giriş

Bu makalede Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Satın Alınan Evrak Hacı Adil Bey Evrakı tasnifinde bulunan HSDHADB 1/26 künyeli belge transkribe edildikten sonra sadeleştirilerek verilmiştir. Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye Dairesi Dördüncü Şube antetini taşıyan belge 10 sayfadan oluşan bir rapordur. Rapor arşiv uzmanları tarafından “memleketin dâhili düzeninin sağlanabilmesi için uygulanması gereken program konulu imzasız rapor” olarak kayıt altına alınmıştır. Dolayısıyla raporun yazarı belli değildir. Künyesinde Rumi 31-11-1328 (13 Şubat 1913) tarihi geçtiği halde raporun orijinalinde tarih yazılı değildir. Belgenin künyesinde yer alan tarih kuvvetle muhtemel Osmanlı Arşivi uzmanlarının verdiği tahmini tarihtir. Öte yandan raporun içinde geçen “1328 senesine mahsûs olarak jandarma mevcûdunun merbût cetveldeki mîkdârlara iblâğıyla tahsîsâtının bütçeye vaz’ı lâzımdır” cümlesi raporun Rumi 1328 yılına ait değil de kuvvetle muhtemel bir önceki yıl olan Rumi 1327 Miladi 1911-1912 yıllarında kaleme alındığını göstermektedir.

II. Meşrutiyet başlarında kaleme alınan rapor, ilk cümlesinden anlaşılacağı üzere Sadaret makamına/sadrazama sunulmak üzere kaleme alınmıştır. Rapor, İmparatorluğun hemen hemen her konuda iç sorunlarını tespit ettiği gibi sorunların tamamına-profesyonel olmaktan uzak olsa da-çözüm önerisi getirmiştir. Raporun yazarı tespit ettiği tüm sorunların sebeplerini açıklamış ve buradan hareketle çözüm önerilerini ortaya koymuştur. II. Meşrutiyet Dönemi’nde adeta İmparatorluğun iç sorunlarının fotoğrafını çekmeye çalışan raporun temel kaygısı, Osmanlı içinde yaşayan muhtelif unsurların birliğini sağlama, başka bir deyişle Osmanlılık fikrinin hayat bulmasını, dolayısıyla İmparatorluğun devamını sağlamaktır.

Rapor

İdari Teşkilat ve Devlet Politikası

Bir ülkenin iç siyaseti sağlam ve bozulmayan esaslara uygun olarak belirlenip düzenlenmedikçe, devletin genel siyasetinin güvenli ve sağlıklı bir şekilde yol alamayacağı gerçeği Sadrazam nezdinde açıklanmaya muhtaç olmayan bir gerçektir. Memleketin iç siyasetinin ihtiyacı, ülkede yaşayan muhtelif halkların eğilimleri, meyilleri, yaşadıkları çevrenin etkileri, mizaçları ve kabiliyet dereceleri göz önüne alınarak tayin edilen sabit ve istikrarlı bir programın uygulanmasından geçmektedir. Oluşturulan bu program hükümetler üstü olmalıdır. Bakanlar hatta hükümetler değişse dahi program yürürlükten kaldırılmamalı, tavizsiz bir şekilde uygulanmalıdır. Üç buçuk, dört seneden bu yana ülkenin genelini kapsayan iç idare hakkında bir program oluşturulup, uygulamaya konulmadığı için idare tarzı vilayetlerdeki yöneticilerin inisiyatiflerine bağlı olarak belirlenmektedir. Bu idare tarzının sonucu olarak da ülkenin hiçbir yerinde esaslı bir iş yapılmamıştır.

Gerçi hâlihazırdaki idari teşkilatımız ülkenin hakiki ihtiyaçlarını tamamıyla inceleyerek etraflı bir program oluşturmaya müsait değildir. Bir yandan hâlihazırdaki idari teşkilatı mükemmel hale getirmek için gayret sarf etmek, diğer yandan en önemli ve acil ihtiyaçlarımızı karşılayacak bir yol takip etmek mümkün değildir.

Asayiş, Emniyet ve Adalet

Fıkr-i acizanemizce devletin iç siyasetinin belirlenmesi her şeyden önce genel emniyetin tamamıyla sağlanması ve herkesin can ve mal güvenliğini sağlayacak tüm şartların kati suretle

temin edilmesiyle mümkün olabilir. İç siyasetin asli noktası ve esası emniyet ve asayiş meselesidir. Bu yüzden şahsi emniyetin sağlanamadığı yerlerde, sabit bir yol takip etmek mümkün değildir. Ülkemizin en müthiş ve öldürücü yarası ise emniyet ve asayişin tamamıyla sağlanamamasıdır.

Bu halde idari teşkilattaki memurlar kısmen istenilen vasıflara sahip değildirlere. Fakat en fazla eksiklik emniyet ve asayişimize dair hususlarda vardır. Bundan dolayı her şeyden önce kamu emniyetinin sağlanmasının vasıtası olan jandarma teşkilatının ihtiyaç duyduğu düzenlemenin yapılması gerekmektedir. Jandarma sayısı ihtiyaca binaen arttırılmalı, vazifeleri açık, anlaşılır ve kati surette belirlenmelidir. Sahillerde kaçakçılığa kesin olarak son vermek için Bahriye Nezareti'nin öncülüğünde Rüşumat, Düyun-ı Umumiye ve Reji idareleri birlikte müzakere ederek kesin ve iz bırakacak ciddi tedbirler almak zorundadırlar.

Jandarma ile ilgili sorunlar aşağıdaki gibi üç başlıkta özetlenebilir:

- 1- Jandarma kadrolarının ülke genelinde görev yaptıkları mahallerde ihtiyaç duyulan sayıdan az olması.
- 2- Boş olan kadrolar için istihdam edilecek er ve subayların bulunamaması.
- 3- Vilayetlerin emniyet ve asayişinden birinci derecede valiler sorumludur. Bu yönüyle jandarma kuvvetlerinin vilayetlerin sınırları içinde dağılımları, hangi şekillerde ve nerelerde hizmet verecekleri doğrudan doğruya valilerin sorumluluğu altındadır. Esasında Vilayet İdare Kanunu ve Jandarma Nizamnamesinde bu durum çok açık bir şekilde yazılmıştır. Fakat II. Meşrutiyet'in ilanından sonra teşebbüs edilen jandarma düzenlemesinden sonra vilayetlerden devamlı surette gelen şikayetlerden de anlaşıldığına göre bu esas ihlal edilmiştir. Başka bir deyişle yetki karmaşası ortaya çıkmıştır.

Yukarıda sıraladığımız jandarma ile ilgili sorunlardan birincisi devletin mali gücüyle ilgilidir. Gerek Maliye Nezareti gerekse Milli Meclis tarafından denk bütçe oluşturma adına tahsisat verilmemektedir. Halbuki jandarma için harcanacak para hiçbir zaman faydasız bir masraf olarak adlandırılmaz. Bilakis bu uğurda yapılacak fedakarlıklar sayesinde jandarma kuvveti ihtiyaç duyulan seviyeye ulaşır ve her tarafta muntazam karakollar kurulursa asayiş hakkıyla yerleştirilmiş olur. Bugün hesap edildiğinde sayısı bir sene içinde binleri geçen cinayetlerin arkası kesilecek, böylece hem nüfus hem milli servet hem de devlet gelirleri artacaktır. Dolayısıyla bu uğurda harcanan para kat kat çıkarılmış olur. Bununla birlikte şunu da bilhassa dikkate almalıdır ki jandarma için vermektan kaçınılan para olay çıkma potansiyeli yüksek olan yerlerde tedbir almak veya ne yazık ki muhtelif yerlerde çıkan olayların artmasına meydan vermemek ve cüret edenleri yola getirmek üzere askeri kuvvetleri sevk etmek suretiyle kat kat fazlasıyla harcanmaktadır. Diğer yandan askerlerin geçici olarak muhtelif yerlerde uzun süre bekletilmeleri muhtaç oldukları talim ve terbiyeyi yapamamalarına dolayısıyla savaşıklık yeteneklerinin bozulmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı Allah korusun büyük bir ihtilal hareketi gibi durumlara müdahale için gerekli olan kapsamlı ve önemli bir harekâtın dışında ülke içindeki emniyet ve asayişe dair olayların hepsi kesinlikle jandarma kuvvetiyle önlenmelidir. Jandarma mevcudunun ekte bulunan cetveldeki sayılara ulaştırılması için Rumi 1328 (1912-1913) yılına mahsus olmak üzere ihtiyaç duyulan tahsisatın bütçeye eklenmesi gereklidir. Bu meseleyle ilgili ciddiyetle dikkate alınması gereken bir konu da seyyar aşiretlerin komşu oldukları köylere yaptıkları tecavüzlerdir. Bu durumun kati şekilde önüne geçilebilmesi için gerekli tedbirlerin alınması şarttır. Gerek sadece hayvan otlatarak ve tamamen seyyar bir

halde kır, ova göçebe olarak yol alan gerek çiftçilikle iştilal ettikleri kayıt altına alınmış aşiretlerin biran evvel iskân ve medenileştirilmelerine ait şartların oluşturulması lazımdır.

Allah'ın yardımıyla bu tedbirler tam olarak uygulandığında özellikle el-Cezire¹ bölgesinde yeni bir hayat başlayacak ve devlet hazinesi kesinlikle büyük menfaat sağlayacaktır.

Jandarma ile ilgili yukarıda değindiğimiz sorunlardan ikincisine gelince: Kadroların boş kalmasının sebebi jandarma kuvvetlerinin nizamiye askerlerinden oluşturulmasına çalışılması, hariçten jandarmaya kabul edilebilmek için yaş haddi ve bunun gibi birçok özellik aranmasından ileri gelmektedir. Harbiye Nezaretince nizamiye taburlarının kıymet-i harbiyelerini ihlal etmemek amacıyla jandarmaya talimli erler verilmeyerek çoğu zaman acemi başka bir deyişle gerekli askeri eğitimi almamış erler verilmektedir. Jandarma Dairesi ise talim ve askeri terbiye ile iştilal edecek zamanı olmadığından genellikle bu erleri kabul etmemektedir. Bu yüzden kadrolar boş kalmaktadır. Öte yandan bazı vilayetlerde çok genç yaşta jandarma kuvvetlerine katılan erler hükümetin nüfuz ve vakarını temsil edecek surette ahalinin gözünü dolduramadıklarından sayı olarak yeterli olsalar bile vakar, ağırbaşlılık ve haysiyet itibarıyla istenilen tesiri meydana getirememektedirler. Bu yönüyle jandarma kuvvetlerine kabul edilebilmek için şart olan iki sınır genişletilerek yirmi ile kırk yaşları arasında olan, bedenlen hizmet etmeye muktedir ve yaşamları boyunca kötü işlere karışmamış, iyi halleri, ahlakları, seciyeleri, karakterleri, hareketlerinin düzgünlüğü yaşadıkları bölgelerde tasdik edilmiş olan kimselerin de jandarma mesleğine alınmalarına izin verilmesi zaruridir. Diğer yandan da mektepli jandarmaların çoğaltılmasına itina göstermekle beraber beş sene sonunda hizmeti terk etmelerinin önüne geçmek için beşinci senenin sonunda maaşlarına elliser kuruş zam yapılmalı ve bu zam her beş senenin sonunda tekrar etmelidir. Yalnızca çalışırken aldıkları maaş değil emekli olduklarında aldıkları maaş da cazip hale getirilmelidir. Öyle ki emekli maaşı jandarma mesleğine heves ve bağlılık uyandıracak seviyeye getirilmelidir. Subay eksikliğini gidermek için Jandarma Subay Okulunun her sene iki yüz elli subay yetiştirecek seviyeye yükseltilmesi gereklidir. Önceki zamanlarda kadro dışına çıkarılarak emekli edilmiş olan jandarma subaylarının bir kısmının tecrübe ve bilgilerinden yararlanılabileceği gibi emekli kara ordusu subaylarından da istifade etme yolunu düşünmelidir. Doğrusu bu subaylar içinde halihazırda jandarma kuvvetleri içinde hizmet edecek yaş ve sağlığa sahip olanların sayısı oldukça fazladır. Bunlar tekrar istihdam edildiklerinde emekli maaşları hiç kesinti yapılmadan olduğu gibi verilmelidir. Ayrıca istihdam edilecekleri rütbenin karşılığı olan maaşın üçte ikisi oranında bir maaş daha verilmelidir. Eğer bu yapılır ve jandarma subayı olurlarsa bu tecrübeli subayların hizmetlerinden faydalanılacağı gibi subay açığı kısa sürede kapatılmış olacaktır. Bu durumun getireceği diğer bir fayda ise ordu için gerekli olan birçok subayın her sene jandarma kuvvetlerine naklinin önüne geçilerek ordu zor durumda bırakılmayacaktır.

Bir de jandarmanın hangi şartlarda silah kullanacağı Jandarma Nizamnamesi ve sonradan yayımlanan talimatta açıkça belirlendiği halde bu talimata uygun olarak vazifesini yerine getirmeye mecbur kalan bazı jandarma subayları daha sonra ya bu vazifenin gereğine maruz kalan kişilerin müracaat ve yalan beyanları veya bazı savcıların güç göstermek ve sindirmek

---

¹Dicle'nin doğusunda kalan Silvan, Erzen, Siirt, Zap havzası ve Fırat'ın batısında kalan Adıyaman civarını da içine alan bölgedir. Bazı araştırmacılar Musul ve Tikrit'i de bu bölgenin içine dâhil ederler (Ayrıntılı bilgi için bkz. Şeşen, 1993, s. 509).

amacıyla bizzat vuku bulan teşebbüsleri sebebiyle adli makamlar tarafından takibata uğramaktadırlar. İşin aslını bilen hükümet ne yazık ki jandarmaya yardımcı olmamaktadır. Bu durum jandarmaların görevlerini ifa ederken şevk ve cesaretleri fevkalade kırmakta ve özellikle bazen pek zor, nazik ve hızlı icraata ihtiyaç hasıl olan zamanlarda çok sakıncalı haller doğurmaktadır. Bundan dolayı ellerindeki talimata uygun olarak vazifesini yerine getirmiş olan jandarmaların haklarında vilayetçe yapılacak incelemeden sonra istinaf savcılıklarına verilecek resmi bilgi ve belge üzerine takibatta bulunulmamasının Adliye Nezaretine tebliği uygun olur.

Ülke içi emniyetle ilgili şiddetle anlaşılan diğer bir önemli husus icra-yı adalet ve temin-i hukuk meselesidir. İşlenen suçlar tahlil edildiğinde birçoğunun alacaklının borçludan alacağını tam olarak tahsil edememesinden başka bir deyişle alacak-verecek meselesinden kaynaklandığı görülmektedir. Bundan dolayı kamu emniyetinin istikrarı için gerekli olan adaletin mükemmel derecede uygulanması zorunludur. Gerçi günün sonunda birçok yerde adliye teşkilatı kurulmuş ise de bunların en mühimi olan sulh mahkemeleri teşkilatı henüz kurulmadığından yoksul ahali küçük davalar için birçok zorluğa duçar olmaktadır. Bundan başka memleketimizin her tarafı ahlak ve medeniyetçe aynı seviyede olmadığından adliye usulü esasen her taraf için biraz daha basit bir şekle dönüştürülmelidir. Aşiretleri çok olan yerler için insan öldürme, ağaç kesme, hayvanları gasp etme gibi büyük cezaları gerektiren suçları işleyenlerin hızlı bir şekilde cezalarını temin edecek surette basit ve tesirli kanunlar düzenlemesi halinde adı geçen yörelerin asayişinin sağlanması için fevkalade iyi etki edeceği kesindir. Yukarıda değinilen hususların etraflıca tahkik ve araştırılmasıyla gereğinin yapılmasına Adliye Nezaretince vakit geçirilmeden süratle başlanmalıdır.

Toplumun Birliği

İç siyasetimizin en önemli hedeflerinden biri "ittihâd-ı anâsır" kaziyesi olarak nitelenen, Osmanlı sınırları içinde yaşayan tüm unsurları ortak bir Osmanlı üst kimliği altında bir araya getirme meselesi olmalıdır. Vakıa bugün memleketimizin her neresinden bakılsa başka renk ve emel göze çarpmaktadır. Gerçi Din-i Mübin-i İslam yolunda olanlar arasındaki bağ inanç ise de bu da geçmiş günlerde meydana gelen birçok olay ve sebeplerle pek gevşemiş ve adeta çürümüş bir halde bulunmaktadır. Bugün Suriye'de birkaç yüz bin nüfusa sahip olan Nusayrilerin Anadolu'nun her köşe ve bucağında tahtacı, çetmi, çarapuf gibi muhtelif namlarla hala payidar olan bakaya-ı Rafaza'nın ve Dersim Kürtleri ile bütünüyle Irak hattında Şii çöl Araplarının ehli sünnete ve devlete olan bakışları pek düşmanca bir şekildedir. Yukarıda anlatılan topluluklar cehaletlerinden dolayı İslam'ın yasakladığı muhtelif şeyleri mubah kılmış ve ahlaken pek sefil bir dereceye düşmüşlerdir. Bu noktadan dahi bunların bir kurtuluş yolu ve selamete ulaştırılmaları Osmanlı'nın noksanlarını tamamlaması için şiddetli bir şekilde ihtiyaç duyulan fevkalade elzem bir durumdur. Bazı Amerikan misyonerleri ta Amerika'dan Suriye ve Kürdistan'a kadar gelip hem mahalli lisanı öğrenmekte ve hem de dağlı Nusayrilerden bazı kızlara eğitim verip Hristiyanlaştırarak Amerika'ya göndermektedirler. Bu duruma nazaran bahsedilen illetin en etkili çaresi adı geçen yerlerde eğitimin yaygınlaştırılmasından geçmektedir. Bu hususta Meşihat-ı Celile-i İslamiye ve Maarif ve Evkaf nezaretlerinin birlikte mesai harcayarak alınacak tedbirleri belirlemeleri zaruridir. İttihâd-ı anâsırın ikinci kısmı gayrimüslimlerle ilgilidir. Bugünkü nesli Osmanlı olmaktan uzaklaştırmayacak sebepleri hazırlamakla beraber gelecek nesli Osmanlılık duygusu ve ideali ile beslemek ve yetiştirmek lazımdır. Bugünkü gayrimüslim nesli Osmanlı üst kimliği altında bir araya getirip, Osmanlı milletinin

ayrılmaz bir parçası yapabilmek için uygulanması gereken sebeplerin başlıcaları şunlardır: Arazi ihtilaflarının esaslı surette halledilerek mülkiyet hukukunun temin edilmesi, ihtida meselelerinin yani gayrimüslim iken kendi dininden ayrılarak İslam'ı seçip Müslüman olma meselelerinin sağlam, sağlıklı bir yola bağlanması, herkesin kabiliyet derecesine göre kamu hizmetinde istihdam edilmesi gibi şeyler olup bunları halletmek gerekmektedir. Gelecek nesil için ise mekteplere önem vererek zararlı akımları ortadan kaldırmaya çalışmak zorunludur. Arazi ihtilaflarının muhtelif evreleri bu konuda kaleme alınmış ve ...² tarihli tezkire ile takdim olunan yasa tasarısında tüm ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Adı geçen yasa tasarısının hızlı bir şekilde tasdik edilmesi ve uygulanması çaresine bakılmalıdır.

İhtida meselesi Kanun-i Esasi'yle sağlanan vicdan hürriyetine temas ettiğinden bu konuda tedbir almaya pek gerek olmadığı düşünülse de evli olan kadınların bazı duygulara kapılarak ve menfaatlerine uyarak ihtida eylemeleri yani Müslüman olmaları kurulmuş olan aile ocaklarını söndürmektedir. Olayın bu yönü göz önüne alındığında bu durum haklı olarak gayrimüslim unsurların öfkesini davet etmektedir. Bu yüzden evli kadınların Müslüman olabilmeleri bazı kayıt ve şartlara bağlanmalı düşüncesindeyim. Bu kayıt ve şartların tür ve mahiyeti Mezahib İdaresince belirlenip takdir edilebileceğinden âcizane düşüncem kabul olunduğu takdirde gerekli talimatın kaleme alınması konusu Adliye ve Mezahib Nezaretine havale edilmelidir. Genç kızlara gelince bunların ihtidasının kabulü için esasen belirlenmiş bir yaş mevcut olduğundan buna kati suretle uyulmalıdır. Bazı yerlerde yapıldığı gibi ihtida muamelesi esnasında Müslüman olmaya karar vermiş kızın haline bakarak yaş belirlenmesine izin verilmemeli, aksi yönde davrananlar sorumlu tutulmalıdır.

Gelecek nesil için bugün alınabilecek en önemli tedbir Maarif Nezaretince onaylanmış olan gayrimüslim mekteplerinin programlarına ek olarak Osmanlılık duygusunu aşılacak kitaplar yazdırıp okutmaktır. Bu kitapların yazılması için dolgun ve nakit mükâfatların verileceği yarışmalar tertip edilmelidir.

İttihâd-ı anâsırı zorlaştıran meselelerden biri de bazı yerlerde memurların hal ve hareketleridir. Memurların muhtelif unsurlara karşı tamamen adalet ve doğruluk dairesinde ve tam bir tarafsızlıkla muamele etmelerini sağlamalı ve buna riayet etmeyen memurlar şiddetli bir şekilde sorumlu tutulmalıdır. Öte yandan kamu hizmetinde çalışan gayrimüslim unsurların sayısı çoğaltılmalı, her devlet dairesi çalışan gayrimüslim vatandaşların sayısının artırılması yönünde gayret göstermelidir.

Taşrada Mülki İdare

İç idarenin en esaslı noktalarından biri de nahiye teşkilatıdır. Bu teşkilat için bir yasa tasarısı kaleme alınması kararlaştırılarak Şûrâ-yı Devlet Tanzîmât Dâiresi'ne havale edilmişti. Fakat henüz başlanılamamış olduğu sonradan gelen tezkirenin muhteviyatından anlaşılmıştır. Büyük öneme haiz öte yandan da birçok şeyi kapsayan bu kanunun esaslarını belirlemek için daha önce taşrada görev yapmış dolayısıyla taşra tecrübesine sahip ve ihtisas sahibi kişilerden bir heyet oluşturulup, kanunun bu heyet tarafından kaleme alınmasının amaca daha fazla hizmet edeceği mülhaza olunmuştur. Sonuç olarak bu iş için bir komisyon teşkil edilip kanun tanzim ettirilmesi karar altına alınmıştır.

---

² Belgenin orijinalinde yazılmadığı için bu kısım boş bırakılmıştır.

Tefecilik

Memlekette incelemeye değer toplumsal hastalıkların en önemlilerinden biri de vurgunculuk seviyesindeki tefeciliktir. Pek çok vilayette köylülerimizin hissiyatını zehirleyen bu illetin önünü alacak tedbirler etraflıca düşünülmeli ve bu konu bir nizamname hazırlanmak üzere Adliye Nezaretine havale edilmelidir. Diğer yandan köylüyü tefecinin eline düşmekten kurtarabilmek için Ziraat Bankası borç verme başka bir deyişle kredi verme işlemlerinin muhteviyatını genişletmeli ve kolaylaştırmalıdır. Vurguncular abartısız yüzde elli faiz ile para verecek müşteri ve bunu tahsil için çare buldukları halde Ziraat Bankasının yüzde altı faiz ile verdiği krediyeye bazen talip olmaması ve verdiği kredileri de hükümetin gücüne rağmen çoğunlukla tam ve zamanında tahsil edememesi şimdiki kadar izlenen usulün ihtiyaca cevap vermediğinin en büyük delilleridir. Bundan dolayı kredi verirken mali ve şahsi kefalet kabul edilmeli, kefaletin kıymet ve itibarı oranında ve seneler sonra taksitle tahsil edilmek üzere uzun vade ile ve daha büyük miktarda kredi verilmelidir. Ziraat Bankası şubelerince özel tahsildarlar istihdam edilerek alacakların takibi için teşebbüste bulunulmadığı halde vade sonunda borca karşı alıkonulan malların birden açık arttırma yoluyla satılması ahaliye pek ağır gelmektedir. Bankalar alacakların takibi işini özel tahsildarlara yaptırmalı ve şayet bu durum fazla masrafa sebep olursa bu görev aidat karşılığında maliye tahsildarlarına tevdi edilmelidir. Bir de vadesi son bulan alacaklar için borca karşılık rehin alınmış malın hemen müzayedesi yoluna gidilmeyip borçluya bir iki sene ek süre verilmelidir. Bu ek sürenin bitiminde de borç ödemeye yanaşılmaz ise ancak o zaman borca karşılık rehin alınmış mal müzayedeye çıkarılmak suretiyle kolaylık gösterilmelidir. Böylelikle halkın bankalara olan rağbeti artacağı gibi halk, vurgunculardan yani tefecilerden şüphesiz uzak duracaktır.

Tarım ve Hayvancılık

Memleketimizde tarımın gelişmesi, ilerlemesi ve hayvan cinslerinin ıslahı için hükümetin kolaylık göstermesine ve teşvikte bulunmasına fevkalade ihtiyaç vardır. Var olanlara ilaveten daha birçok yerde zirai alet ve edevat depoları açılarak zirai aletler gayet uygun koşullar ve uzun vadeyle tarım ile iştigal edenlere satılmalı ya da kiralanmalıdır. Depolara komşu alanlarda ahırlar kurulmalı ve ahırlara veterinerlerin gözetim ve sorumluluğu altında her cinsten damızlık hayvanlar getirilmelidir. Ahırların işleyişleri ile hesapları Meclis-i Umumiyenin denetim ve gözetimi altına verilmelidir. Tüm bu sayılanları yapmak elzemdir.

Yollar

En başlıca ihtiyaçlarımızdan biri de yollardır. Bu konuda ciddi surette tedbir almak zorunludur. Bugün vilayetlerin çoğunda bir işçi günlüğü üç kuruştan hesaplanarak dört günlük mükellefiyete karşılık vergi mükelleflerinden yıllık on iki kuruş tahsil edilmektedir.³ Halbuki bugün pek çok yerde işgücünün en ucuz olduğu dönemlerde dahi yedi sekiz kuruştan aşağı işçi bulunamamaktadır. Vilayetlerin çoğunda bir yıllık yol vergisinin toplamı on bin lirayı geçmediği gibi yüzde 25-30'u tahsil edilememektedir. Bu kadarlık akçe ile memleketin ihtiyaç duyduğu yolları kısa zamanda yaptırmak mümkün değildir. Öte yandan yol inşaatının bağlı olduğu kurallar bünyesinde birçok zorluğu barındırdığından bir yıllık bütçede yollar için ayrılmış para çoğu vilayette harcanamamaktadır.

---

³Tahsil edilen para yol vergisidir. Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren "yol vergisi" isimli bir vergi ihdas edilmiş ve adı geçen vergiyi tahsil etme işi 26 Mart 1913 tarihli Vilayet İdaresi Kanunu'na göre vilayet yönetimlerine bırakılmıştı (Gönüllü, 2011, s. 289-333).

Yukarıda anlatılan sebeplerin yanı sıra yol inşasına rağbet gösteren müteahhitlerin çoğu adi ve cahil kimselerdir. Bu yapılarından dolayı işe gözü kapalı girerek ve bazen sermayelerini faizle tedarik ettiklerinden açık eksiltme yöntemiyle inşasına çalışılan yolların çoğu zamanında bitmediği gibi bir kısım yol inşaatları tamamen durmaktadır. Tabiatıyla bu durum birçok zorluğa sebep olmaktadır. Bunun üstesinden gelebilmek için müteahhitlere nakit olarak ödenen para miktarı arttırılabilir ve nakit olarak ödenecek para genel bütçeden ayrılabilir. Bundan başka vilayetlerin yolları ahaliden nakit para toplanarak eksiltme yöntemiyle ihale edilerek veya emaneten ya da sivil halkın yolda zorunlu çalıştırılması yöntemiyle yapılabilir. Bunlardan hangisi daha kolay ve hızlı olabilir? Keşif ve eksiltme muamelatının sahip olduğu zorlukların giderilmesi dahil yukarıda anlatılan tüm meseleler teker teker incelenmeli ve doğru kurallar konulmalıdır. Vilayet meclislerine vilayet yollarını inşa edebilme adına borçlanma ve diğer tedbirleri alabilme konularında tam yetki verilmelidir.

Bir de devlet tarafından ana yollar arasına alınmış olan yollardan henüz pek az kısmının yapımına başlanmış olması halk nezdinde hükümetin ciddiyetinin sorgulanmasına neden olmuştur. Bu yolların inşa sürecinin hızlandırılmasıyla beraber gerek mevcut şose yolların gerek bundan sonra yapımı tamamlanacak yolların güzel bir şekilde muhafazaları için her yerde yürürlükte olan kantonyer (yol tamircisi) usulünün bizde de uygulanması gereklidir.

Eğitim-Öğretim

Eğitim ve öğretim konusunda vilayetlerde neler yapılması gerekiyorsa şimdiden karar altına alınarak vilayetlere tebliğde bulunulmalı ve her vilayetin hissesine düşen eğitim ve öğretim ödeneği toptan verilmelidir. Bununla birlikte eğitim ve öğretim için ihtiyacını kendisi yerinden belirleme tarzında yapılmış bazı tekliflerin vilayet meclisleri kararıyla düzenlemesine izin verilmelidir.

Devlete Ait Tarım Arazileri

Rumeli ve Anadolu'da hazinenin çok eskiden bu yana elinde bulunan veya 1908 Devrimi sonrası kendisine devrolunan birçok çiftliği ve büyük, geniş arazisi olduğu gibi mükellefiyetten devlet hazinesine geçmiş pek çok tarla ve arazisi de vardır. Bunların bazılarında önceki idare döneminde pek külliyetli masraflar edilerek çok büyük yapılar vücuda getirildiği halde bugün idarenin değişmesi ve bazılarında muhafazalarına memur olan askerlerin çekilmeleri sebebiyle bu büyük yapılar her gün bir derece daha harabe halini almaktadır. Tarlalara gelince bunlar hazinenin mülkiyetine geçmiş olsalar da kasabaların dışında olduklarından tabiatıyla denetlenip, kontrol altına alınamamışlardır. Sonuç olarak adı geçen tarlalar yine eski sahipleri tarafından sürülmektedir. Sonuç olarak bu gibi tarlalar hazinenin mülkiyetine geçtiği halde hazine bunlardan bir fayda sağlayamamaktadır.

Tarımsal Arazilerin Dağılımı Meselesi

Bir de bunlardan başka Anadolu'nun her tarafında kayıt dışı büyük araziler mevcut olup farz edelim ki bir adamın elindeki tapu senedinde yazılı arazisi on dönüm olduğu halde tasarruf ettiği yer muhakkak olarak bunun beş, on ve hatta bazen yüz misline ve daha fazlaya ulaşmaktadır. Buna karşılık ise pek çok yerde binlerce nüfus araziden mahrum olup yarıcılıkla yani sürdükleri tarlanın sahibiyle ürünü yarı yarıya paylaşarak geçinmektedirler. İşte gerek yukarıda adı geçen bir kısım arazilerin idare tarzı hakkında isabetli bir karar verilerek bu araziler açık arttırma yoluyla satılır gerek resmi kayıtlarda olmayan araziler yeniden yapılacak

sayımların sonucunda kayıt altına alınarak ücretsiz olarak ihtiyacı olan halka dağıtılsa özellikle doğu vilayetlerinde bir zamandan bu yana büyük sıkıntıya sebep olan arazi meselesi doğal olarak son bulacaktır. Arazilerin sayımının yapıp kayıt altına alınması için harcanacak paraya gelince yapılacak masraf kazanılacak paradan çok daha az olacağı için hazine bu işin sonunda fevkalade fayda ve kazanç sağlayacaktır.

Sivil Ticari Girişimin Yetersizliği ve Bayındırlık Meselesi

Memleketimizde pek çoğu kişisel girişimciler tarafından yapılabilecek ve hatta para kazanılabilecek birçok bayındırlık işleri vardır. Fakat çoğunlukla iş yapabilecek yeterliliğe ve bazen de bu gibi önemli işlere başlayacak cesarete sahip girişimcilerin bulunamamasından dolayı ilk teşebbüsün yine hükümet tarafından yapılması zorunludur.

Çevre Sağlığı

Birçok yerde havayı bozan bataklıklar, ekinleri tehlike altına sokan nehirler ve çoğu şehir ve kasabalarımızda toplum sağlığını altüst eden lağım ve sular, nesli zayıf düşüren ve belki yok eden mahalli ve salgın hastalıklar vardır. Bunların bir kısmı çok büyük masrafla bir kısmı ise küçük bir çalışmayla halledilebilecek şeylerdir. Bunlardan hangilerinin imtiyazat⁴ ile hangilerinin devletçe verilecek tahsisat veya mahallerince temin edilecek gelirler ile yapılabileceği ayırt edilerek belirlenmeli ve vilayet umumi meclisleri bu gibi bayındırlık işlerini yerine getirmek için duhuliye vergisi ihdas etmeli veya başka şekillerde kaynak bulmalarına izin verilmelidir. Vilayetlerde bayındırlık konularında eksiklikleri tamamlamak için gerekenler derece derece yapılmalıdır.

Raporun Sonuç Kısmı

İş bu ayrıntılara girilerek geniş biçimde anlatılan maruzatta açıkça ortaya konulduğu üzere iç siyasetimiz:

Evvela- Asayişin tamamıyla ve fiilen yerleştirilmesine ait tedbirlerin eksiksiz alınmasına

İkinci olarak- Osmanlı'nın muhtelif halkları arasında birlikte uyum içinde yaşamaya engel ve çeşitli yerlerde şikâyetlere sebep olan bazı ahval ve alışkanlıkların kaldırılmasıyla Osmanlı kardeşliğinin tesis edilmesi ve bu arada ihtida yani gayrimüslimlerin Müslüman olma kurlarının bazı şartlara bağlanmasına ve memurların tüm unsurlara karşı tamamıyla tarafsız bir yol takip etmelerine

Üçüncü olarak- Kamu hizmetleri kadrolarını tüm Osmanlılar arasında adil bir şekilde dağıtılabilmek için şimdiden başlayarak, aranılan vasıflara sahip olan gayrimüslim unsurların tüm daireler tarafından memuriyetlere tayin edilmelerine

Dördüncü olarak- Vilayet ve Nahiye İdare kanunlarının yürürlüğe konulmasına

Beşinci olarak- Adliye Teşkilatının tamamlanmasına

Altıncı olarak- Ziraat bankaları işlemlerinin kapsamının daha fazla genişletilmesiyle borç verme başka bir deyişle kredi verme şartlarının kolaylaştırılması ve tefeciliğin yasaklanması

---

⁴Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde daha çok kamu hizmetleri çerçevesinde ele alınan imtiyaz; hukuki bir belge karşılığında birtakım hizmetlerin tesis, teşkil ve işletmesinde herhangi bir girişimci, şirket veya heyete merkezi yönetim ile yapılacak görüşme sonunda alınacak karar(lar) doğrultusunda verilen hakları, muafiyetleri ve öncelikleri ifade eder (Malhut, 2010, s. 410-411).

ve banka alacaklarının borçluları zor durumda bırakmayacak zamanlarda taksitle tahsiline ve tarımın derece derece gelişmesini sağlayacak vasıtaların tamamlanmasına

Yedinci olarak- Vilayetlerin yollarının az bir zamanda tamamlanmasına

Sekizinci olarak- Eğitim ve öğretim teşkilatının tüm İmparatorluk geneline yayılmasına

Dokuzuncu olarak- Bazı vilayetlerde hükümetin tasarrufu altından bulunan arazilerin ihtiyacı olanlara ücretsiz dağıtılmasıyla ahalinin toprağa bağlanmasına

Onuncu olarak- Vilayet umumi meclisleri ve belediyelere yeni gelirler sağlamaları için yetki verilmesi mahallerince yapılacak imar işlerinin yıllarca geciktirilmemesi ile ilgili olup işbu maddelerin tamamının devletin iç işlerinde izleyeceği yol olarak kabul edilebilmesi için özel bir kurul tarafından müzakere edilmesi ve her nezaretin kendisiyle ilgisi olan bölümün tatbik ve icrasının kararlaştırılması lazımedendir ol bâbda.

Değerlendirme ve Sonuç

Raporun sadeleştirilmiş metni yukarıda konularına göre tasnif edilerek verilmiştir. Raporun konu başlıkları ve üzerinde durduğu meselelere bakıldığında en önemli sorunun idari teşkilatın yetersizliği ve asayiş ile adaletin sağlanamaması olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

Raporun başlangıcında yapılan, teşkilat düzenlemelerinin hükümetlere göre değişmeyecek nitelikte olmasının yani tabir yerinde ise devlet politikası olarak kabul edilmesinin gerçekliliğine yapılan vurgu, raporun en haklı tespiti olarak kabul edilmelidir.

Bunun dışında rapora dair dikkat çeken hususların altını çizmek gerekir. Şöyle ki, bu rapor Dahiliye Nezareti bünyesinde hazırlanmış olmasına rağmen, içeriği ve kurgusu bakımından, memleketin sorunlarının çözümüne çareler önerebilmekten son derece uzaktır. Osmanlı ülkesinin çözüm bekleyen meselelerinin tespit edilmesi ve çözüme dair öneriler sunulması bu kadar kısa bir rapor ile mümkün değildir. Ayrıca raporun sorunları tespiti ve buna göre meseleleri tasnifi son derece karışıktır. Konu başlıklarına ayrılmadan hazırlanan raporda, kimi mevzulara çok kısaca değinilmiş, kimisi ise biraz daha uzun olarak ele alınmıştır. Örneğin tarım ve hayvancılığın geliştirilmesine çok kısaca değinilmiş ardından başka meseleler ele alınmıştır. Sonrasında ise devletin elindeki tarım arazilerinin durumunun günden güne kötüleşmesinden bahsedilmiş, devamında da tarım arazilerinin adaletsiz dağılımı ve kayıt altına alınamayışı ifade edilmiştir. Burada dikkat çeken en önemli unsur, 1908 devrimi sonrasında hazineye intikal eden arazilerin durumunun kötüleşmesinden bahsedilmesidir. Zira açıkça bahsedilmese de padişah ve hanedan emlaki olan bu çiftliklerin iyi idare edilemediğinin ifadesi, bir nevi bilinçsiz veya örtülü bir itiraf olarak kabul edilebilir.

Dolayısıyla, Osmanlı ülkesinin genişliği ve devletin çözmek zorunda olduğu çetrefil meseleler düşünüldüğünde, raporun profesyonel bir kadronun ürünü olmadığı anlaşılmaktadır.

Raporun üzerinde en fazla durduğu mesele asayiş, emniyet ve adaletin sağlanması olmuştur. Bu konuda özellikle taşradaki düzenin sağlanmasında jandarma teşkilatının daha sağlıklı bir şekilde düzenlenmesi ve ahali arasındaki adli sorunların giderilmesi için sulh mahkemelerinin etkinleştirilmesi, daha sade ve amil bir hukuk mevzuatı önerilmiştir.

Toplumdaki birliğin sağlanması için sosyal tabakalara gayrisünni ve gayrimüslim iki grup olarak odaklanan rapordaki en dikkat çekici hususların başında, gayrisünni bazı Müslüman unsurlara dair değerlendirmeler gelmektedir. Aslında bu değerlendirmeler yukarıda vurgulanan,

raporun uzman kadrolarca hazırlanmadığı kanaatinin de en kuvvetli desteğidir. Bu kesimlerin devlete düşmanca bakışlarının eğitim ile giderilebileceği ve bunun da Meşihat, Maarif ve Evkaf Nezaretlerince yapılması gerektiği önerilmektedir. Ancak bu unsurlara dair ifade edilen, “cehaletlerinden dolayı İslam’ın yasak kıldığı bazı şeyleri mübah görmeleri ve bu sebeple ahlaken sefil bir duruma düşmeleri”, şeklindeki ifade yukarıda vurgulanan raporun yetersizliğinin en önemli göstergelerinden birisidir. Zira diğer bahislerdeki benzer yaklaşım örneklerinde görüleceği gibi, bu mevzuda da son derece subjektif bir yaklaşım sergilenmiş ve toplum kesimleri bilgi ve gözlemden ziyade algıya dayalı bir biçimde ele alınmıştır. Profesyonel bir rapordan beklenen ise, öncelikle bu unsurların esaslı bir şekilde tanınması ve anlaşılması için sosyolojik incelemeler yapılmasının vurgulanması, söz konusu grupların sorunlarının tespitinin ifade edilmesi ve ardından devlete ve toplumun diğer kesimlerine olan zararlarının izalesi yönündeki çözüm önerilerinin sıralanmasıdır.

Ülkenin pek çok sorununa temas eden bu raporun faydalı olması için, hazırlayan kişi veya kadroların, çok geniş bir saha çalışması sonrasında elde edilen verilere dayanarak, her konudaki uzmanların görüşleri eşliğinde, benzer konularla ilgili başka ülkelerden modellere vurgu yapılarak ve her konuda önerilen çözümlerin detaylı bir biçimde olması gerekmektedir.

Hülasa bu rapor, devletin karşı karşıya olduğu iç sorunların çözümü için uzmanlarca hazırlanan bir çalışmadan ziyade, adeta ülkeyi az çok tanıyan devlet erkanından bir kimsenin layihasını andırır niteliktedir. Dahiliye Nezareti bünyesinde böyle bir raporun yer alması dahi, ülkenin içinde bulunduğu duruma çareler arayan devletin, ne derece bir “kaht-ı rical”in pençesinde olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

BOA. HSDHADB. 1/26.

DEVELİOĞLU, F. (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.

GÖNÜLLÜ, A. R. (2011). Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Yol Vergisi (1866-1921), *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (30): 289-333.

Kubbealtı Lugatı, lugatim.com, Erişim Tarihi: 15.09.2023

MALHUT, M. (2010). 20. Yüzyıl Başında “İmtiyaz” Kelimesi İle “Kapitülasyon” Kelimesinin Tarihsel Açıdan Karşılaştırılmalı İncelenmesi, *History Studies*, 2 (2): 401-413.

SAMİ, Ş. (1978). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.

ŞEŞEN, R. (1993). Cezîre, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, VII: 509-511.

EXTENDED ABSTRACT

In this article, the document is labelled HSDHADB. 1/26, found in the classification of the State Archives Presidency Ottoman Archives, specifically in the categorization of the documents obtained by Hacı Adil Bey, has been transcribed and subsequently presented in a simplified form. It is a document with the letterhead of the Fourth Branch of the Department of Communications of the Ministry of Internal Affairs and is a report consisting of 10 pages. The report was registered by archive staff as "an anonymous report on the programme to be implemented to ensure the internal order of the country". Therefore, the writer of the report is not known. The report was most probably prepared in 1911-1912 AD.

The first issue addressed in the report written at the beginning of the Second Constitutional Monarchy was administrative organisation and state policy. According to the report, a consistent programme should be prepared and implemented by taking into account the characteristics of the various people living in the country. This programme should be above governments. Even if ministers or even governments change, the programme should not be abolished and should be implemented without compromise.

Another important problem in the country is the issue of security, public order and justice. The determination of the internal politics of the state can only be possible if, first and foremost, general security is completely ensured and all the conditions that will ensure the safety of life and property of everyone are strictly ensured. The most important point of domestic politics is the issue of security and public order. The most serious and fatal wound in the country is the lack of security and public order. Therefore, first and foremost, the military police organisation, which is the means of ensuring public security, needs to be regulated.

Another very important aspect of domestic security is the question of justice and law. A perfect administration of justice is essential for the stability of public security. The judicial system must be simplified for all parts of the empire, and simple and effective laws must be drawn up.

One of the most important goals of our domestic politics should be to unite all the people living within the Ottoman borders under a common Ottoman super-identity. First of all, Muslims with a heterodox understanding of Islam should be drawn towards orthodox Islam through education. The current generation of non-Muslims should be brought together under the Ottoman super-identity. The main reasons applied to make non-Muslims an integral part of the Ottoman nation are as follows: Land disputes should be settled fundamentally and property law should be ensured. The existing law for non-Muslims who became Muslims must be organised in a sound and healthy way. Everyone should be employed in public service according to their ability. For the future non-Muslim generation, it is imperative to give importance to schools and try to eliminate harmful movements.

One of the most fundamental aspects of internal management is the organisation of *nahiyeh*. A new law should be prepared for this organisation.

One of the most important social ills in the country that deserves to be analysed is usury. The Ministry of Justice should prepare a law on this issue. On the other hand, to save the peasants from falling into the hands of moneylenders, the Ziraat Bank should expand and facilitate the content of its lending operations.

For the development and progress of agriculture in our country and the breeding of animal breeds, there is a great need for the government to facilitate and encourage. Agricultural tools and equipment depots should be opened in many more places in addition to the existing ones. Agricultural implements should be sold or leased to those engaged in agriculture on favourable terms and conditions. Stables should be established in areas adjacent to the warehouses. Breeding animals of all breeds should be brought to the stables under the supervision and responsibility of veterinarians.

One of our main needs is roads. The road network of the Empire is quite inadequate. It is necessary to take measures in this regard. The relevant law should be reorganised by taking into consideration the needs of the country.

Whatever needs to be done in the vilayets in the field of education and training should be decided in advance. Each vilayet's share of education and training allowance should be given in advance and a lump sum.

There must be a land reform covering the whole of the Empire. Some of the state-owned agricultural lands are under occupation. These lands should be liberated from occupation and distributed free of charge to landless peasants.

Entrepreneurs should be encouraged. Works should be carried out on environmental health.

EK : Transkripsiyon

Bâbîâlî

Dahiliye Nezâreti

Muhâberât-ı Umûmiye Dâiresi

Dördüncü Şu'besi

Bir memleketin siyâset-i dâhiliyesi metîn ve sâlim ve gayr-i mütebeddel esâslara istinâden ta'yîn ve tanzîm olunmadıkça siyâse-i umûmiye-i devletin mecrâ-yı selâmetde cereyânı kâbil olamayacağı nezd-i sâmi-i Sadâret-penâhîlerinde muhtâc-ı arz ve îzâh olmayan hakâyıktandır. Siyâset-i dâhiliyesi memleketin ihtiyâcâtı, anâsır-ı muhtelifenin temâyülâtı, muhîtin te'sîrâtı ve heyet-i umûmiyesiyle sekenenin emzice ve derecât-ı kâbileyeti nazar-ı dikkate alınarak ta'yîn edilen sâbit ve müstakar bir proğramın devâm-ı tatbîkinden ibâret olmak lâzım gelir. Yani ne yapılacağı, nasıl bir meslek ta'kîb olunacağı her türlü şüphe ve tereddütten masûn olarak ta'ayyün ederek nâzırların ve hatta kabinelerin değışmesi ile bu meslek-i mu'ayyen dûçârı tahavvül olmamalıdır. Üç buçuk dört seneden beri idâre-i dâhiliye hakkında bir proğram tanzîm ve tatbîk edilmemiş olması vilâyetlerde ta'kîb edilecek mesleğın ta'yînine main olmakla tarz-ı idâre re's-i idârede bulunan eşhâsın ictihâdât-ı zâtiyelerine göre dûçâr-ı tahavvül olduğundan hiçbir yerde esaslı bir iş görülememiştir.

Gerçi teşkîlât-ı hâzıra-i idâriyemizin ihtiyâcât-ı hakîkiye-i memleketi tamamıyla tedkîk ile etraflı bir proğram vücûda getirmeye müsâ'id olmadığı derkâr ise de bir taraftan teşkîlât-ı hâzırayı derece-i mükemmeliyete îsâle ihtimâm ile beraber diğerk cihetten en mühim ve âcil ve hâl-

i hâzırımıza nazaran tatbîki kâbil olan ihtiyâcâtı tesviye edecek sâbit ve müstakar bir hatt-ı hareket ta'kîbindeki lüzûm-ı ehemmiyet kâbil-i efkâr değildir.

Fikr-i âcizânemizce devletin siyâset-i dâhiliyesinin ta'yîni her şeyden evvel emniyet-i umûmiyenin tamamıyla takrîri ile herkesin mal ve canının mahfûziyeti esbâb ve vesâilinin sûret-i kat'iyede te'mîn edilmesiyle mümkün olabilir. Siyâset-i dâhiliyenin nokta-i asliye ve esâsiyesini emniyet ve âsâyiş kazıyyesi teşkîl edeceğinden emniyet-i şahsiyyenin te'mîn edilemediği yerlerde sâbit bir meslek ta'kîbi mümkün olamaz. Memleketimizin en müdhiş ve mühlik yarası ise emniyet ve âsâyiş-i dâhiliyenin tamamıyla istirâr edememesi maddesinden ibârettir.

Bu hâlde idâre me'mûrlarının kısmen evsâf-ı matlûbeyi hâiz olmamalarıyla beraber en ziyâde vesâit-i inzibâtiyemizin noksanın dan münba'is olduğu kâbil-i inkâr değildir. Binâenaleyh her şeyden evvel emniyet-i âmnenin vâsıtâ-i te'mîniyesi olan jandarmanın ihtiyâc ile mütenâsib sûrette ıslâh ve tezyîdi ve vazîfelerinin sarîh ve kat'î bir sûrette ta'yîn ve tavzîhi ve sevâhilde kaçakçılığa sûret-i kat'iyede mâni' olmak üzere Bahriye Nezâreti'nce Rûsûmât, Düyûn-ı Umûmiye, Reji idâreleriyle bi'l-müzâkere bu bâbda müttehiden tedâbîr-i kat'iyeye ve müessire ittihâzı vâcibâtandır.

Jandarmaya atf olunan nevâkis ber-vech-i âtî üç noktada hülâsa edilebilir:

Evvelâ- Jandarma kadrolarının mahallerinin ihtiyâcına nisbetle noksan olması

Sâniyen- Bu noksan kadroların da doldurulması için efrâd ve zâbitân bulunamaması

Sâlisen- Vilâyâtın emniyet ve âsâyişinden birinci derecede valiler mes'ûl olup bu cihetle jandarma kuvvetinin dâhil-i vilâyette sûret-i istihdâm ve taksîmi husûslarında doğrudan doğruya valilerin taht-ı emrinde bulunması iktizâ ettiği ve esâsen İdâre-i Vilâyât Kânûnu'yla Jandarma Nizâm-nâme-i Hümâyûnu bu lâzîme-i idâreyiyi sarâhaten te'mîn eylediği hâlde ba'de'l-inkılâb teşebbüs olunan jandarma tensîkâtının vilâyetlerden mütevâlîü'l-vukû' olan şikâyetlerden de müstebân olduğu üzere bu esası ihlâl etmiş bulunmasıdır.

Râbî'an- Bunlardan birincisi devletin istitâ'at-i mâliyesiyle alakadâr olduğundan gerek Mâliye Nezâreti'nce ve gerek Meclis-i Millî'ce husûl-i muvâzene maksadıyla tahsîsât verilmekte ise de jandarma için vukû' bulacak sarfiyât hiçbir vakit masârıf-ı gay-i müsmireden ad-dolunamaz. Bilakis bu uğurda ihtiyâr olunacak fedâkârlıklar sâyesinde jandarma kuvveti derece-i matlûbeye îsâl ve her tarafda muntazam karakolhâneler te'sîsiyle âsâyiş bi-hakkın takrîr ediyor ise el-yevm inde'l-hesâb mikdârı senevî binleri geçen katillerin arkası kesilerek hem nüfûs tezâyüd ve hem servet-i memleket ve bi'n-netîce vâridât-ı devlet tekâsür ederek ihtiyâr olunan masârıf ez'âf-ı muzâ'afıyla çıkarılmış olur. Ma'a-hâzâ şunu da bilhassa nazar-ı dikkate almalıdır ki jandarma için esirgenilen para ya vukû'ât zuhûruna müsta'id olan mahallerde bu imkana mâni' olmak veya ma'atteessüf ötede beride çıkan vak'aların kesb-i cesâmet etmesine meydan vermemek ve mütecâsirlerini te'dîb eylemek üzere kuvâ-yı askeriye sevki sûretiyle kat kat verilmekte olduğu gibi bu yüzden askerin müfreze sûretiyle müteferrik mahallerde tûl müddet tevkîf ettirilerek muhtâc oldukları ta'lîm ve terbiye ve kıymet-i harbiyelerine hâlel îrâs edilmektedir. Binâenaleyh ma'âzallâh büyük bir ihtilâl vukû'u gibi harekât-ı cesîme icrâsını istilzâm edecek husûsâtdan mâ'adâ emniyet-i dâhiliyeye âid kâffe-i vekâyi'in behemehâl jandarma kuvvetiyle tesviyesini te'mîn için [1]328 senesine mahsûs olarak jandarma mevcûdunun merbût cetveldeki mikdârlara iblâğıyla tahsîsâtının bütçeye vaz'ı lâzımdır. Bu mesele sırasında pek ziyâde şâyân-ı nazar-ı dikkat olan bir husûs dahi aşâyir-i seyyârenin hemcivâr olan kurâ-yı

ma'mûreye tecâvüzlerine sûret-i kat'iyede mâni' olacak tedâbîrin ittihâzıyla gerek münhasıran ra'y-i hayvânâtla ve büsbütün seyyâr bir hâlde bâdiye peymâ-yı bedâvet olan ve gerek kaydı felâhatla mukayyed bulunan aşâyirin biran evvel iskân ve temdînlerine âid vesâilin istihzârı lâzımdır.

Bi-avnihi te'âlâ bu tedâbîr istikmâl olunduğu hâlde bâ-husûs el-Cezîre bir hayât-ı tâze iktisâb ederek hazîne-i devlete menâfi'-i külliye te'mîn edeceği emr-i mütehakkaktır. İkinci noktaya gelince: Kadroların doldurulamaması jandarmanın efrâd-ı nizâmiyeden terkîbine çalışılmasından hâriçten jandarma kabûl için tahdîd-i sin ve sâire gibi birçok evsâf aranmaktan münba'isdir. Harbiye Nezâreti'nce nizâmiye taburlarının kıymet-i harbiyelerini ihlâl etmemek maksadıyla jandarmaya efrâd-ı mu'alleme verilmeyerek ale'l-ekser efrâd-ı cedîde i'tâ edildiğinden ta'lîm ve terbiye-i askeriye ile iştigâl edecek zamanı olmayan Jandarma Dâiresi'nce ekseriya bu efrâd red olunmakta ve kadrolar bu yüzden doldurulamamaktadır. Diğer taraftan bazı vilâyâtda pek genç olarak jandarmaya kaydolunan efrâd hükûmetin nüfûz ve vakârını temsil edecek sûrette ahâlînin gözünü dolduramadıklarından adeden kâfi olsalar bile vak' ve haysiyet i'tibâriyle te'sîrât-ı matlûbe husûle getirememektedirler. Bu cihetle jandarmaya kabûl için mu'ayyen olan hudûd-ı isnân tevsî' edilerek yirmi ile kırk yaşları arasında bulunan ve cismen îfâ-yı hizmete muktedir ve hüsn-i hâl ve sîretleri mahallerince musaddak olan kimselerin de jandarma silkinde alınmasına mesâğ gösterilmek zarûrîdir. Bir taraftan da mektepli jandarmaların teksîrine i'tinâ ile beraber beş sene nihâyetinde terk-i hizmet etmelerini men' için beşinci sene nihâyetinde ma'âşlarına ellîşer guruş zam ve bu zammı her beş senede tekrar etmek ve tekâ'üd ma'âşını jandarmaya heves ve merbûtiyet uyandıracak vechile ta'yîn ve tahsîs eylemek iktizâ eder. Zâbitân noksanı için Jandarma Zâbitân Mektebi'nin beher sene iki yüz elli zâbit yetiştirecek derecede olsun tevsî'i ile beraber vaktiyle kadro hâricine çıkarılarak tekâ'üd edilmiş olan jandarma zâbitânının bir kısmının tecrübe ve vukûflarından istifâde olunacağı gibi mütekâ'id zâbitân-ı askeriyeden de istifâde tarîkini düşünmek lâzımdır. Fi'l-hakîka bu zâbitân içinde henüz jandarmada îfâ-yı hizmet edecek sin ve sıhhatte bulunanlar pek çok olduğundan bunların tekâ'üd ma'âşları bâkî kalmak ve istihdâm olunacaklara rütbe ma'âşının sülûsânı derecesinde zamm-ı ma'âş verilmek üzere jandarma zâbitliğine kabûl edilirlerse hem tecrübeleri cihetiyle hizmetlerinden istifâde ve zâbit noksanı az vakit içinde ikmâl olunur, hem de orduca lüzûmu olan birçok zâbitânın her sene jandarmaya nakli sûretiyle ordunun ihtiyacı tazyîk edilmiş olmaz.

Bir de jandarmanın ne gibi ahvâlde silah isti'mâline salâhiyetdâr olduğu Jandarma Nizâmnâme-i Hümayûnun'da ve muahharan neşr olunan ta'lîmâtta sarâhaten ta'yîn olduğu hâlde bu ta'lîmâtta tevfiikan îfâ-yı vazîfeye muztar kalan bazı jandarma zâbitleri bilâhare ya bu vazîfenin îcâbâtına ma'rûz kalan kesânın mürâca'at ve tezvîrleri veya bazı müdde'î-i umûmîlerin îbrâz-ı nüfûz ve satvet maksadıyla re'sen vukû' bulan teşebbüsleri sebebiyle adliyece ta'kîbâta uğramakta ve işin hakîkatine vâkıf olan hükûmetçe kendilerine maatteessüf bir mu'âvenet kâbil olamamakta bulunduğundan bu hâl mûmâ-ileyhimin îfâ-yı vazîfede olan şevk ve cesaretlerini fevkalâde kırmakta ve bilhassa bazen pek müşkil ve nâzik ve icrâât-ı serî'aya ihtiyâc hâsıl olan zamanlarda mahâzîr-i azîmeyi da'vet eylemektedir. Binâen-aleyh böyle ellerindeki ta'lîmâtta tevfiikan îfâ-yı vazîfe etmiş olan jandarma haklarında vilâyetçe ba'de't-tedkîk istînâf müdde'î-i umûmîliklerine verilecek ma'lûmât-ı resmiye ve mevsûka üzerine ta'kîbâta bulunulmamasının Adliye Nezâreti'ne tebliği muvâfık-ı maslahat olur.

Emniyet-i dâhiliyeye şiddetle telakkî olan diğer bir mesele-i mühimme icrâ-yı adâlet ve te'mîn-i hukûk kaziyesidir. Vâkı'â cerâyimden birçoğunun inde't-tahlîl bir hakkın istifâsına adem-i muvaffakiyetten mütehaddis olduğu ma'lûm olduğundan emniyet-i âmmenin istikrârı için mukteziyyât-ı adâletin mükemmelen tatbîk ve icrâsı elzemdir. Gerçi eyyâm-ı ahîrede birçok mahallerde teşkilât-ı adliye icrâ edilmiş ise de bunların en mühimmi olan mehâkim-i sulhiye teşkilâtı henüz yapılmadığından fukarâ-yı ahâlî de'âvî-i cüz'iyeye için birçok tekellüfâta dûçâr olmaktadır. Bundan başka memleketimizin her tarafı ahlâk ve medeniyetçe bir seviyede olmadığından usûl-i adliyenin esâsen her taraf için biraz daha basit bir şekle ifrâğıyla beraber aşâyiri çok olan yerler için katl-i nefis, kat'-ı eşcâr ve gasb-ı hayvânât gibi cinâyât fâ'illerinin sür'atle mücâzâtlarını te'mîn edecek sûrette basit ve müessir ahkâm ve usûl vaz'ı hâlinde havâlî-i mezbûrenin husûl-i âsâyişi için fevkalâde hüsn-i te'sîr edeceği muhakkak olduğundan husûsât-ı mezkûrenin bi'l-etrâf tahkîk ve tetebbu'uyla mukteziyyâtının ifâsına Adliye Nezâreti'nce müsâra'at edilmelidir.

Siyâset-i dâhiliyemizin en mühim hedeflerinden biri ittihâd-ı anâsır kaziyyesi olmak icâb eder. Vâkı'â bugün memleketin her neresinden bakılsa başka renk ve emel göze çarpmaktadır. Gerçi Dîn-i Mübîn-i İslâm'a sâlik olanlar arasındaki râbîta-i habl i'tikâd ise de bu da eyyâm-ı sâlifede mütehaddis birçok vukû'ât ve esbâbile pek gevşemiş ve âdetâ çürümüş bir hâlde bulunmaktadır. El-yevm Suriye'de birkaç yüz bin nüfûsa mâlik olan tâife-i Ensariye'nin, Anadolu'nun her köşe ve bucağında tahtacı, çetmi, çarapuf gibi muhtelif nâmlarla hâlâ pâyidâr olan bakâyâ-yı Rafaza'nın ve Dersim ekrâdı ile umûmen hatt-ı Irakiye'de müteşeyyi' urbânın ehl-i sünnete ve devlete olan nazarları pek düşmanâne bir şekildedir. Tavâif-i mezkûre aralarında hasbe'l-cehâle envâ'-ı menâhîyi ibâha etmiş ve ahlâkan pek sefil bir derekeye düşmüş bulduklarından bu nokta-i nazardan dahi bunların bir râh-ı necât ve selâmete îsâlleri ve hiddet-i matlûbe-i Osmâniye ave istikmâl için fevkalâde elzemdir. Bazı Amerika misyonerleri tâ Amerika'dan Suriye ve Kürdistan'a kadar gelip hem lisân-ı mahallîyi öğrenmekte ve hem de meselâ cibâl-i Nusayriye'den bazı benâtı ta'lîm ve tansîr ettikten sonra Amerika'ya göndermeye muvaffak olduklarına nazaran illet-i mebhûsenin en müessir devâsı mahâll-i mezkûrede ma'ârifin neşrinden ibâret olacağı âşikâr olduğundan bu husûsda Meşihat-i Celîle-i İslâmiye ile Ma'ârif ve Evkâf nezâretlerinin bi'l-ittihâd sarf-ı mesâ'î ve ittihâz-ı tedâbîr eylemeleri lâbüddür. İttihâd-ı anâsırın ikinci kısmı gayr-i müslimlere âiddir. Nesl-i hâzır Osmanlıktan teb'îd ve tebriye etmeyecek vesâiti ihzâr ile beraber nesl-i müstakbeli âmâl ve hissiyât-ı Osmâniye ile perverişyâb eylemek lâzımdır. Nesl-i hâzır için tatbîki lâzım gelen vesâil-i ittihâdın başlıcaları arâzî ihtilâfâtının esaslı sûrette halliyle hukûk-ı mülkiyetin te'mîni, ihtidâ mesâilinin bir sûret-i sâli-meye rabt ve herkesin derece-i kâbiliyetine göre hidemât-ı umûmiyeden istifâdesi gibi şeyler olup bunları halle iktirân ettirmek ve nesl-i müstakbel için de mekteplere ehemmiyet vererek muzır cereyânları izâleye çalışmak muktezîdir. Arâzî ihtilâfâtının safahât-ı muhtelifesi bu bâbda tanzîm ve ..... târihli tezkire ile takdîm olunan lâyiha-i kânûniyede tafsîl edilmiş olmağla kânûn-ı mezkûrun ser'îan tasdîk ve tatbîki çaresine bakılmalıdır.

İhtidâ meselesi Kânûn-ı Esâsî'nin te'mîn ettiği hürriyet-i vicdâniyeye temas ettiğinden bu bâbda ittihâz-ı tedâbîre pek de lüzûm olmadığı zan olunursa da zâtü'z-zevc kadınların bazı hissiyât ve menâfi'e tebe'an ihtidâ eylemeleri teşekkül etmiş âile ocaklarını söndürmekte olduğu cihetle anâsır-ı gayr-i müslimenin haklı infi'âlini da'vet ettiği görülmekte olduğundan zâtü'z-zevc olanların ihtidâlarını bazı kuyûd ve şerâite tâbî tutmak icâb eder mütâla'asındayım. Bu kuyûd ve şürûtun nev' ve mâhiyeti Mezâhib İdâresi'nce ta'yîn ve takdîr olunabileceğinden, mütâla'a-i âcizânem kabûl olunduğu takdîrde, icâb eden ta'lîmâtın tanzîmi husûsunun Adliye

ve Mezâhib Nezâreti'ne havâlesi ve genç kızlara gelince bunların kabûl-i ihtidâsı için esâsen mu'ayyen bir sin mevcûd olduğundan buna sûret-i kat'îyyede ri'âyet ettirilmesi ve bazı yerlerde yapıldığı gibi ihtidâ mu'âmelesi esnâsında müsted'iyenin hâline bakarak tashîh-i sinne cevâz verilmeyip bunun hilâfında hareketi sâbit olanlar mesûl edilmesi îcâb eyler.

Nesl-i müstakbel için bugün yapılabilecek en mühim tedbîr Ma'ârif Nezâreti'nce musadak olan mekâtib-i gayr-i müslime programlarına tevfikân Osmanlılık hissiyâtını telkîn edecek kitaplar yazdırıp tadrîs ettirmektir. Bu kitapların vücûda gelmesini te'mîn için dolgun mükâfât-ı nakdiyeli müsâbakalar tertîb etmelidir.

İttihâd-ı anâsırı tas'îb eden husûsâtdan biri de bazı taraflarda me'mûrînin hâl ve vaz'ıdır. Me'mûrînin anâsır-ı muhtelifeye karşı tamamen adl ü hak dâiresinde ve kemâl-i bî-tarafî ile mu'âmele etmelerini te'mîn ve buna ri'âyet etmeyen me'mûrlar şiddetle mesûl edilmelidir. Diğer taraftan hidemâtı umûmiyede müstahdem anâsır-ı gayr-i müslimenin teksîr-i a'dâdına her dâirece i'tinâ etmelidir.

İdâre-i dâhiliyenin en esaslı nikâtından biri de nâhiye teşkilâtıdır. Bu teşkilât için bir lâyiha-i kânûniye kaleme alınması takarrur ederek Şûrâ-yı Devlet Tanzîmât Dâiresi'ne havâle edilmiş ise de henüz başlanılamamış olduğu ahîran şeref-vârid olan tezkire-i sâmiye-i fehîmâneleri mûndericâtından münfehim olduğundan ve böyle ehemmiyetli ve şümüllü bir kânûnun esaslarını taşracı tecrübesi mesbûk zevâtın ve erbâbı ihtisâsdan bir heyet ma'rife-tiyle tanzîm ettirmek daha ziyâde maksada hizmet edeceği mûlahaza olduğundan bu husûs için ayrıca bir komisyon teşkilî ile bir hâliya-i kânûniye tanzîm ettirilmesi mukarrerdir. Memlekette şâyân-ı tedkîk olan emrâz-ı ictimâ'iyenin mühimlerinden biri de ihtikâr derecesindeki murâbahacılıktır. Pek çok vilâyetlerde köylülerimizin hissiyâtını zehirleyen bu marazın önünü alacak tedâbîr teemmül edilmek ve bu bâbda bir nizâmname vücûda getirilmek üzere Adliye Nezâreti'ne havâle-i keyfiyyet edilmelidir. Diğer taraftan köylüyü murâbahacıya mürâca'attan vâreste kılabilmek üzere Zirâat Bankası ikrâz mu'âmelâtını tevsî' ve teshîl etmelidir. Muhtekirler bilâ-mübâlağa yüzde elli fâiz ile para kabûl edecek müşteri ve bunu tahsîl için çare buldukları hâlde Zirâat Bankası'nın yüzde altı fâiz ile verdiği paraya bazen tâlib bulmaması ve hükûmetin nüfûz ve kuvveti de inzîmâm ettiği hâlde pek ağır şerâit-i te'mîniye ile beraber ekseriyâ istîfâ-yı matlub edilememesi şimdiye kadar tutulan usûlün ihtiyâcâta mutâbik olmadığına en büyük delîldir. Binâen-aleyh iktirâzâta kefâlet-i mâliye veya şahsiye usûlünün kabûlüyle bunların kıymet ve i'tibârı nisbetinde ve seneler üzerine mukassatan istîfâ olunmak üzere uzun va'de ile daha vâsî' mikdârda iktirâzâta müsâ'ade etmelidir. Zirâat bankalarının husûsi tahsildârlar istihdâmıyla matlûbâtın ta'kîbi için teşebbüsâta bulunmadığı hâlde hitâm-ı va'dede def'aten merhûnâtın müzâyedesine kıyâm edilmesi ahâlîye pek girân gelmekte olduğundan ta'kîb-i matlûbât zımında bankalarca mahsûs tahsildârlar kullanılması ve şâyet bu sûret fazla masrafı müeddî görülürse bu vazîfenin âidât mukâbilinde Mâliye tahsildârlarına tevdi' edilmesi bir de va'desi hitâm bulan ikrâzât için hemen merhûnun müzâyedesine cihetine gidilmeyip medyûna bir iki sene kadar mehîl i'tâ olunarak şâyed bu mehîl hitâmında da te'diye-i deyne yanaşılmaz ise o zaman mâl-ı merhûm müzâyedeye çıkarılmak sûretiyle teshîlât irâesi halkın bankalara rağbetini ve muhtekirlerden keff-i yed etmesini mûcib olacağında şübhe yoktur.

Memleketimizde zirâatin terakkiyâtını te'mîn ve hayvânâtın cinsini îslâh için hükûmetin teshîlât ve teşvîkâtta bulunmasına fevkalâde ihtiyâc olduğundan şimdiye kadar teşkil olunanlara ilâveten daha bir çok yerlerde âlât ve edevât-ı zirâ'îye depoları küşâd edilerek âlât-ı zirâ'îyeyi gâyet müsâ'id şerâit ve uzun va'deler ile zürrâ'a satmak veya îcâr etmek ve depolara

mücâvir ahırlar te'sîsi ile baytarların nezâret ve mesûliyeti altında her nev'den damızlık hayvânâtı celb etmek ve bu müesseselerin mu'âmelâtıyla hesâbâtını Meclis-i Umûmiye'nin taht-ı murâkibesine vermek elzendir.

İhtiyâcâtımızın en başlılarından biri de yollar olup bu husûsda sûret-i ciddiyede tedâbir ittihâzı elzendir. El-yevm vilâyetlerin çoğunda bir amelî yevmiyesi üç guruş üzerine hesâb edilerek dört günlük mükellefiyete mukâbil efrâd-ı mükellefeden senevî oniki guruş tahsil olunmaktadır. Hâlbuki bugün pek çok mahallerde en ucuz vaktinde bile yedi sekiz guruşdan aşağı amele bulunamamaktadır. Ve ekser vilâyât-ı dâhiliyenin bedelât-ı nakdiyesi senevî on bin lirayı geçmemekte olup bunun da %25 ve 30'u nâ-tahsîl kalmaktadır. Bu kadarcık akçe ile memleketin muhtâc olduğu yolları az vakit içinde yaptırmak gayr-i mümkün olduğu gibi tarîk inşââtının tâbî' olduğu mu'âmelâtındaki müşkilât ve tas'ibât sebebiyle bütçede yollar için murakkam mebâliğ bile seneleri içinde ekser vilâyetde sarf edilememektedir.

Bu esbâba ve bir de yol inşâsına râğbet eden müte'ahhidlerin çoğu âdî ve câhil kimseler olup işe gözü kapalı girmiş ve bazen sermâyeyi hâriçten fâizle tedârik eylemiş bulunmalarına mebnî bi'l-münâkasa inşâsına teşebbüs olunan yolların çoğu zamanında bitmemekte ve bir takımı büsbütün ta'tîle uğramakta ve bir çok müşkilâta sebebiyet vermekte olduğundan gerek bedel-i nakdînin tezyîd-i mikdârına gerek bedelât-ı nakdiyenin umûmî bütçeden tefrîkine gerek turuk-ı vilâyâtın ahâlîden bedel-i nakdî istifâsıyla münâkasaten veya emâneten mi yoksa amele-i mükellefe istihdâmıyla inşâları mı husûl-i maksad için daha kolay ve serî' olacağına ve gerek keşif ve münâkasa gibi mu'âmelâtın tâbî' olduğu müşkilâtın izâlesine âid mesâilin yegân yegân tedkikiyle bu bâbda bir kâ'ide-i sâlime vaz'ı ve mecâlis-i umûmiyece vilâyet yollarını inşâ husûsunda istikrâz ve diğere tedâbir ittihâzı için tamamıyla bahş-ı salâhiyet olunmalıdır.

Bir de devletçe turuk-ı umûmiye miyânına idhâl edilmiş olan yollardan henüz pek az kısmına başlanmış olması halka, mevâ'îd ve icrâât-ı hükûmetin ciddiyeti hakkında şüphe tevlîd etmekte olduğundan bu yolların inşââtının tesrî'i ile beraber gerek mevcûd şoselerin gerek bundan sonra ikmâl edilecek yolların hüsn-i muhâfazaları esbâbının da istikmâli için her yerde cârî olan (kantonyer) usûlünün bizdede tatbîki lâzimedendir. Ma'ârif husûsunda dahi her vilâyette yapılması lâzım olan şeyler neden ibâret ise şimdiden taht-ı karâra alınarak vilâyetlere tebliğ olunmalı ve her vilâyete tahsîs olunacak ma'ârif hisse-i vâridâtı toptan i'tinâ kılınmakla beraber ma'ârif için santim adisyonel tarzında bazı tekâlifin mecâlis-i umûmiye kararıyla tarh ve tevzî'ine de me'zûniyet verilmelidir.

Rumeli ve Anadolu'da hazînenin ya mine'l-kadîm elinde bulunan veya ba'de'l-inkılâb kendisine devr olunan birçok çiftlikleri ve arâzî-i cesîmesi olduğu gibi mükellefiyetten teferruğ edilmiş pek çok tarla ve arâzîsi dahi vardır. Bunların bazılarında idâre-i sâbika esnâsında pek külliyetli masraflar ihtiyârıyla emâkin-i azîme husûle getirildiği hâlde el-yevm idârenin tebeddülü ve bazılarında muhâfazalarına me'mûr olan askerlerin çekilmeleri sebebiyle bu mebânî-i azîme her gün bir derece daha dûcâr-ı harâbî olmaktadır. Tarlalara gelince bunlar gerçi hazîne nâmına teferruğ edilmişler ise de kasabât hâricinde olup bi't-tabî' nezâret edilemediğinden yine sâhib-i evveleri tarafından sürülmektedir. Yani bu gibi tarlaları teferruğundan hazîne bir istifâde edememektedir. Bir de bunlardan başka Anadolu'nun her tarafında hâric-i kayd arâzî-i cesîme mevcûd olup bi'l-farz bir adamın elindeki tapu senesinde muharrer arâzîsi on dönüm olduğu hâlde tasarruf ettiği yer muhakkak olarak bunun beş on ve hatta bazen yüz misline ve daha ziyâdeye bâliğ olmaktadır. Buna mukâbil ise pek çok yerlerde binlerce nüfûs arâzîden mahrûm olup yarıcılıkla te'mîn-i ma'îşet etmektedirler. İşte gerek evvelki takım arâzînin sûret-

i idâreleri hakkında bir karâr-ı musîb i'tâsıyla şâyed bunların bi'l-müzâyede satılması tensîb olunursa bu sûretle ve gerek yeniden tahrîr icrâsıyla mektûm olan arâzînin zâhire bi'l-ihrâc bilâ-mu'accele yere ihtiyacı olanlara tefvîzi hâlinde bilhassa Vilâyât-ı Şarkıyye'ce bir zamandan beri sudâ'-ı azîmi müceb olan arâzî meselesine bir nihâyet vereceği tabî'idir. Tahrîr husûsunda ihtiyâr olunacak masrafa gelince: Bu mu'ameleden hazînenin fevkalâde müstefid ve müntefi' olacağı muhakkaktır.

Memleketimizde pek çoğu teşebbüsât-ı şahyise ile ve hatta kazanç te'mîniyle meydana getirebilecek birçok umûr-ı nâfi'a mevcûd ise de ale'l-ekser ma'rifet san'atın ve bazen de bu gibi teşebbüsât-ı mühimmeye girişmek için cesaretin fıkdanı yüzünden bunlarda da teşebbüs-i ibtidâînin yine hükûmet tarafından vâki' olması zarûret tahtındadır. Bir çok yerlerde havayı ifsâd eden bataklıklar, mevrû'atı taht-ı tehlikede bulunduran nehirler, ve ekser şehir ve kasabalarımızda ahvâl-i sıhhiyeyi zîr ü zeber eden lağım ve sular, nesli za'îf düşüren ve belki inkırâza uğratan mahallî ve istilâî marazlar mevcûd olup bunların bir takımı pek büyük masrafa ve bir kısmı da cüz'î himmete mütevakıf şeylerden olduğundan ihtiyâcât-ı mezkûreden hangilerinin imtiyâzât ile ve hangilerinin devletçe verilecek tahsîsât veya mahallerince te'mîn olunacak vâridât ile meydana geleceği ta'yîn ve tefrîk olunarak ve vilâyât mecâlis-i umûmiyesi bu gibi amelîyât-ı umrâniyeyi ifâ için duhûliye resmi ihdâs veya sâir sûrette karşılık tedâkirine me'zûn kılınarak tadrîcen vilâyetlerde husûl-i umrân esbâbi istikmâl edilmek lâzımedendir.

İşbu ma'rûzât-ı mufassaladan müstebân olacağı üzere siyâset-i dâhiliyemiz:

Evvelâ- Âsâyişin tamamıyla ve fiilen takarruruna âid tedâbirin istikmâline

Sâniyen- Anâsır-ı muhtelif-i Osmâniye arasında husûl-i i'tilâfa mâni' şikâyet-ı mahalliyeye bâdî olan bazı ahvâl ve i'tiyâdâtın kaldırılmasıyla uhuvvet-i Osmâniye'nin teessüsüne ve bu miyânda ihtidâ mu'âmelâtının bazı kuyûd ile takyîdine ve me'mûrînin bi'l-cümle anâsıra karşı tamamıyla bî- taraf bir meslek ta'kîb etmelerine

Sâlisen- Hidemât-ı umûmiye umûm Osmanlılar arasında bir nisbet-i âdile dâiresinde tevzî' edilebilmek için şimdiden her dâirece gayr-i müslim unsurlardan evsâf-ı matlûbeyi hâiz olanların me'mûriyetlere ta'yîn edilmelerine

Râbi'an- İdâre-i Vilâyât ve Nevâhî kânûnlarının mevki'-i icrâya vaz'ına

Hâmisen- Teşkilât-ı adliyenin itmâmına

Sâdisen- Zirâ'at banlarının daha ziyâde tevsî'-i mu'âmelâtıyla ikrâzâtın teshîline ve ihtikârın men'ine ve banka matlûbâtının müstakrizlerce mûcib-i müşkilât olmayacak zamanlarda mukassatan tahsîline ve zirâ'atın tadrîcen terakkîsini te'mîn edecek vesâilin istikmâline

Sâbi'an- Vilâyât yollarının müddet-i kalîle zarfında itmâmına

Sâminen- Ma'ârifin ta'mîmine

Tâsi'an- Bazı vilâyetlerde hükûmetin taht-ı tasarrufunda bulunan arâzînin ihtiyacı olanlara meccânen tevzî'i ile ahâlînin toprağa rabtına

Âşiran- Mecâlis-i umûmiyeye vilâyât ve belediye için vâridât-ı cedîde tedârikine salâhiyet i'tâsıyla mahallerince yapılacak i'mârâtın senelerce tehhurda bırakılmamasına mütedâir olup işbu mevad heyet-i umûmiyesi i'tibâriyle devletin umûr-ı dâhiliyesindeki mesleği olmak üzere

kabûl edilebilke için meclis-i mahsûsca müzâkeresiyle her nezârete ta'alluk eden aksâmının sûret-i tatbîkiye ve icrâyesinin kararlaştırılması lâzımedendir ol bâbda.